

УДК 342.9:342.7:340.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.21>

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ КРАЇН З ТРИВАЮЧИМИ ВІЙСЬКОВИМИ КОНФЛІКТАМИ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ)

Крайній П.І.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0002-1263-9392*

Крайній П.І. Людиноцентризм в адміністративному праві країн з триваючими військовими конфліктами (на прикладі України та Держави Ізраїль).

У статті зроблено спробу дослідити вплив парадигми людиноцентризму на адміністративне право у державах які ведуть боротьбу із країнами-агресорами які спровокували військові конфлікти. Доведено, що Україна та Держава Ізраїль, попри різне географічне розташування, передумови здобуття незалежності та відмінності правових систем є демократичними. Встановлено, що українське адміністративне право, навіть у період дії воєнного стану, зумовленого російським вторгненням, динамічно розвивається під впливом європейських принципів доброго врядування, системоутворюючого принципу правовладдя, розвитку інститутів адміністративного права які, першочергово, забезпечують реалізацію прав та свобод людини. Ізраїльське адміністративне право перебуває під впливом постійної загрози з боку деяких арабських країн яка отримала назву «Арабо-ізраїльські війни», з врахуванням положень законодавства Британської імперії, окремих рішень американських та британських судів та судовому активізму суддів Верховного Суду Ізраїлю. Доведено, парадигма людиноцентризму зберігає свій істотний вплив на адміністративне право в Україні та Державі Ізраїль через встановлення адміністративно-правових механізмів забезпечення прав людини, реалізації її інтересів у публічно-правових відносинах з органами публічної влади. Всупереч відмінності у правовому регулюванні інститутів адміністративного права, системи нормативних актів, місця та ролі вищих судових органів, простежується вплив людиноцентризму як важливий компонент що робить можливим забезпечувати необхідний рівень адміністративно-правового регулювання суспільних відносин між людиною та державою. Українське та ізраїльське законодавство формується в умовах дії спеціальних правових режимів що може призводити до обмеження окремих прав і свобод. На прикладах окремих рішень судів України та Ізраїлю доведено, що такі обмеження можуть відбуватись лише із додержанням принципу верховенства права та його частин, належної правової процедури, гарантування та забезпечення права на звернення до суду за захистом прав.

Ключові слова: людиноцентризм; адміністративне право; публічна адміністрація; Україна; Ізраїль.

Krainii P.I. Human-centricity in the administrative law of countries with ongoing military conflicts (on the example of Ukraine and the State of Israel).

The article attempts to investigate the influence of the human-centricity paradigm on administrative law in states struggling against aggressor countries that have provoked military conflicts. It is proved that Ukraine and the State of Israel, despite their different geographical locations, backgrounds of independence, and legal system differences, are democratic states. It is established that Ukrainian administrative law, even during the period of martial law caused by the Russian invasion, is developing dynamically under the influence of European principles of good governance, the system-forming principle of the rule of law, and the development of administrative law institutions that primarily ensure the realization of human rights and freedoms. Israeli administrative law is influenced by the constant threat from certain Arab countries, known as the «Arab-Israeli wars,» taking into account the provisions

of the British Empire legislation, specific decisions of American and British courts, and the judicial activism of the Supreme Court of Israel.

It is proven that the human-centricity paradigm maintains its significant influence on administrative law in Ukraine and the State of Israel through the establishment of administrative-legal mechanisms for ensuring human rights and the realization of their interests in public-law relations with public authorities. Despite differences in the legal regulation of administrative law institutions, systems of normative acts, and the place and role of higher judicial bodies, the influence of human-centricity is traced as a vital component that enables the necessary level of administrative-legal regulation of social relations between the individual and the state. Ukrainian and Israeli legislation is formed under special legal regimes, which may lead to the restriction of certain rights and freedoms. Based on examples of specific court decisions in Ukraine and Israel, it is proven that such restrictions can only occur in compliance with the principle of the rule of law and its components, due process of law, and the guarantee of the right to judicial protection.

Key words: human-centricity; administrative law; public administration; Ukraine; Israel.

Постановка проблеми. Поступальний розвиток адміністративного права, як і будь-якої іншої галузі права, залежить від різноманітних факторів. Українське адміністративне право, формуючись у досить складних умовах, з часом отримало своє зовнішнє вираження. Впродовж перших років незалежності держави необхідно було сформулювати нову, відмінну від радянської, доктрину адміністративного права. Хоча це завдання, на перший погляд, не виглядало таким складним, зміна поглядів та розуміння адміністративного права не як галузі, яка забезпечує функціонування органів влади чи притягнення до адміністративної відповідальності, а як публічно-сервісної галузі, проходила у палких дискусіях. Насправді радянський наратив залишався домінуючим у науці адміністративного права тривалий час.

Євроінтеграційний поступ України кардинально змінює як наукову доктрину, так і законодавство. Попри це іще залишаються прихильники адміністративного права як галузі публічного права, яка врегульовує відносини у сфері державного управління. Російсько-українська війна кардинально вплинула на внутрішньодержавні процеси, українське громадянське суспільство та органи публічної влади. Введення правового режиму воєнного стану, паралельний процес європеїзації, що впливає на інститути, законодавство та доктрину адміністративного права, лише посилює необхідність у забезпеченні адміністративно-правових механізмів гарантування прав і свобод людини.

Незважаючи на постійний аналіз та імплементацію позитивного досвіду країн Європейського Союзу, виконання положень документів органів ЄС у частині вдосконалення інститутів адміністративного права, поза увагою вітчизняних дослідників залишається досвід демократичних країн, які в умовах збройних конфліктів, що тривають, спромоглися не лише визначити адміністративно-правові механізми реалізації прав і свобод людини, а й налагодити діяльність органів публічної влади в умовах воєнного стану, забезпечити доступ до публічної служби та гарантувати право на судовий захист. Такою державою є Ізраїль.

Незважаючи на вкрай складну міжнародну ситуацію, яка склалась по завершенню Другої світової війни, її державні діячі та ізраїльський народ об'єднались навколо спільної ідеї створення незалежної держави та реалізували її. За це вони заплатили тим, що з самого початку проголошення незалежності у 1948 році Держава Ізраїль постійно перебуває під загрозою чергової війни. Використавши попередню діяльність правників британського періоду та додавши якісну юридичну освіту, яку юристи отримали у країнах Східної Європи, Німеччині, Великій Британії та Сполучених Штатах Америки, ізраїльська держава створила унікальну правову систему, яка має окремі ознаки англосаксонської та континентальної правових сімей. Водночас адміністративне право поєднує окремі положення законодавства підмандатного періоду, яке доповнюється нормативними актами Кнесету та рішеннями Верховного Суду Ізраїлю.

Навіть в умовах збройних конфліктів, що тривають, ізраїльська держава не лише забезпечує додержання прав і свобод людини, а й на належному рівні підтримує функціонування системи органів публічної влади. У обох прикладах, на нашу думку, одним із важливих факторів, які впливають на розвиток адміністративного права за таким вектором, є людиноцентризм.

Стан опрацювання проблематики. Теоретичні та прикладні аспекти дослідження розвитку адміністративного права в Україні та Державі Ізраїль під впливом людиноцентризму системно не проводились. Ізраїльські дослідники зосереджують свою увагу на проблемі відсутності єди-

ної писаної Конституції, впливу американської доктрини та практики адміністративного права через рішення Верховного Суду США, необхідності вдосконалення законодавства у сфері публічної служби тощо. Серед науковців, практиків та суддів, які активно публікують результати досліджень у ізраїльських, британських та американських правничих журналах на тематику адміністративного права можемо виділити праці І. Гальнура, Ш. Нетаньяху, Я. Розная, Л. Волах, У. Ядіна, П. Лахав, А. Шинара, Б. Медіна, Д. Барак-Ерез, І. Заміра, А. Барака, М. Шамгара та інших. Особливості розвитку адміністративного права України та його інститутів крізь призму людиноцентризму серед вітчизняних дослідників здійснювали В.Б. Авер'янов, В.П. Тимошук, І.В. Бойко, І.В. Ковбас, В.К. Колпаков, Т.О. Коломоєць, О.В. Соловійова, Н.С. Федорук, О.Р. Радішевська та інші.

Метою статті є визначення актуального стану розвитку адміністративного права в Україні та Ізраїлі під впливом людиноцентристської парадигми. На прикладі українського та ізраїльського адміністративного права можна встановити спільні риси які можуть бути використані для вдосконалення законодавства у цій сфері. З огляду на вкрай широку тему дослідження, ми зупинимось на окремих факторах які впливають на розвиток адміністративного права, ключовим з яких є верховенство права та забезпечення права на доступ до суду у справах щодо оскарження дій чи бездіяльності органів публічної влади. Крім цього, в межах дослідження, проведено аналіз судової практики Верховного Суду та Верховного суду Ізраїлю щодо захисту прав і свобод людини у публічно-правових спорах за участі органів публічної влади.

Виклад основного матеріалу. Неможливо виробити єдиний та універсальний науковий інструментарій для дослідження будь-якого явища, особливо такого складного, як право. Його природа тісно пов'язана із суспільством, яке продукує відносини між індивідами, які необхідно врегулювати. При цьому важливими елементами є мораль та справедливість. Держава у цьому випадку виконує допоміжну роль шляхом формування нормативних меж поведінки суб'єктів, які є частиною відповідного суспільства. Так право тлумачиться природно-правовою школою. Її антипод – позитивістська правова школа, яка досліджує право лише через призму того, що закріплено у законодавстві та судових рішеннях, без впливу суспільства.

Інші підходи також мають як своїх прихильників, так і критиків. Через це дослідження науковцями того чи іншого явища безпосередньо залежить від методологічного інструментарію, який вони обирають. Стан розвитку суспільства і держави впливає на розвиток адміністративного права, що обумовлюється низкою факторів. Опосередкованого впливу зазнає й наукова сфера, адже в її науковому обігу починають з'являтися нові визначення, поняття та концепції.

Доктрина адміністративного права, будучи тісно пов'язаною з практикою правозастосування та дослідженням зарубіжного досвіду розвитку цієї галузі, намагається формувати чіткі пропозиції для вирішення відповідних проблемних аспектів. Це призводить до формування нового понятійно-категоріального апарату, введення нових інститутів адміністративного права, зміни підходів до раніше, здавалося б, незмінних поглядів на ті чи інші аспекти в межах цієї галузі публічного права. У цьому сенсі ми використовуємо поняття «парадигма», що його увів Т. Кун у своїй відомій праці «Структура наукових революцій», як «... визнані всіма наукові досягнення, що протягом певного часу дають модель постановки проблем і їхніх розв'язок науковому співтовариству» [1, с. 13].

Розвиток адміністративного права та його сучасний стан зумовлені не лише забезпеченням функціонування системи органів публічної влади, а й створенням необхідних механізмів у публічно-правових відносинах між людиною та державою, де першій надаватиметься належний захист як від неправомірної поведінки посадових осіб, так і можливість захистити свої права у позасудовому та судовому порядках. Це є виразом чинної людиноцентристської парадигми. У цьому сенсі адміністративне право України та Ізраїлю мають подібні риси.

Як слушно зауважує Юровська В.В., «людиноцентризм – це концепція, що акцентується на центральному значенні людини в різних сферах суспільства, включаючи публічне управління» [2, с. 96]. Тернушак М.М. наголошує на ключовій ролі людиноцентризму як основи для оновлення термінологічного апарату адміністративного права. Паралельно із цим динамічний розвиток адміністративного законодавства зумовлює необхідність детального вивчення нових понять, категорій, механізмів тощо. Категорії «адміністративна послуга», «електронна послуга», «публічна послуга», «поліцейська послуга», «цифровізація» увійшли в матерію адміністративно-правової науки, що не в останню чергу пов'язано з євроінтеграційним курсом нашої держави [3, с. 136].

Ковбас І.В. та Коваль В.О. розглядають вплив людиноцентризму в практичній площині адміністративного права через інститут публічних послуг. На думку науковців, такі послуги є врегульованою на підставі закону діяльністю адміністративних органів і полягають у наданні немайнових послуг конкретній особі у разі виявлення нею відповідного наміру. Така діяльність спрямована виключно на реалізацію прав фізичних та юридичних осіб [4, с. 241].

На законодавчому рівні положення, які закріплюють людиноцентристську парадигму, містяться у низці нормативних актів. До них належать Конституція України (ст. 3), Концепція адміністративної реформи, Закони України «Про адміністративні послуги», «Про адміністративну процедуру», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» тощо.

Низка нормативно-правових актів, які врегульовують публічно-правові відносини між людиною та державою у сферах доступу до публічної служби, господарської діяльності, ліцензійної діяльності, містить окремі положення, які надають особі комплекс прав та обов'язків для захисту від можливої неправомірної поведінки конкретної посадової особи. Прийняття в нашій державі Закону України «Про адміністративну процедуру» є ще одним підтвердженням важливості зміни місця та ролі особи як учасника у відносинах з адміністративним органом. Наприклад, перераховані у згаданому нормативному акті принципи адміністративної процедури чітко відображають людиноцентристську спрямованість держави [5]. Саме з їх допомогою особа та відповідний представник адміністративного органу отримують чіткий алгоритм дій у ситуації, яка вимагає не лише формального вирішення того чи іншого питання, а й залучення інших учасників, зібрання відповідних матеріалів для повного та всебічного розгляду справи.

Вплив людиноцентризму спостерігається і в царині адміністративно-деліктного законодавства. Незважаючи на те, що чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення не відповідає актуальним викликам сьогодення та повною мірою суперечить євроінтеграційному процесу, напруження нового нормативного акта у цій сфері поки що не завершено. Відповідно до Концепції реформування законодавства України про адміністративну відповідальність, основний вектор змін інституту адміністративно-деліктного законодавства повинен формуватися навколо гарантування основоположних прав і свобод людини, забезпечення реалізації принципів рівності перед законом, презумпції невинуватості, невідворотності відповідальності за вчинення адміністративних проступків, поваги до людської гідності та індивідуалізації адміністративного стягнення.

Концепція насамперед спрямована на забезпечення основоположних прав і свобод людини у вказаній сфері, ефективний захист встановленого порядку публічного управління від протиправних посягань на основі таких принципів, як рівність перед законом, презумпція невинуватості, невідворотність відповідальності за вчинення адміністративних проступків, індивідуалізація адміністративного стягнення та повага до людської гідності [6].

У проєкті Кодексу про адміністративні проступки вищеперераховані принципи сформульовані в окремих статтях, які об'єднані у Главі 3 «Принципи відповідальності за адміністративні проступки». Так, принцип верховенства права сформульований відповідно до положень ст. 3 Конституції України та конституційного принципу врахування рішень Європейського суду з прав людини: «... особа, її права і свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави; ... у провадженні у справі про адміністративний проступок верховенство права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» [7]. Інші принципи також мають чіткі визначення та є виразом людиноцентризму в адміністративному праві.

Крім цього, зважаючи на динамічні зміни, що відбуваються у публічно-правових відносинах, які регулюються нормами адміністративного права, важливе місце у забезпеченні прав і свобод людини посідає механізм судового захисту, який здійснюється адміністративними судами. Діяльність Верховного Суду як найвищого судового органу в системі загальних судів України також має важливе значення. Саме правові позиції, які формуються під час розгляду публічно-правових спорів, допомагають усунути суперечності між правовими нормами та виявити прогалини у правовому регулюванні. Для забезпечення належного захисту прав людини, з-поміж інших принципів, суд застосовує принцип верховенства права. Відповідно до ч.ч. 1 та 2 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), згадуваний принцип полягає у визнанні людини, її прав та свобод найвищими цінностями, які визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Поряд з цим суд під час розгляду конкретної справи повинен застосовувати даний принцип, враховуючи судову практику Європейського суду з прав людини [8].

На нашу думку, нормативне закріплення зазначеного принципу та його динамічне використання лише посилюють рівень захисту прав людини у публічно-правових відносинах. Хоча існує низка зауважень як щодо розуміння цього принципу та його перекладу, так і щодо побоювань посадових осіб адміністративних органів стосовно його застосування, судді адміністративних судів активно послуговуються ним під час вирішення спорів. З огляду на різноманіття правовідносин, які врегульовуються адміністративним правом, наведемо кілька прикладів, що чітко демонструють вплив людиноцентризму на механізм судового захисту прав людини в Україні.

Постановою Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 03 квітня 2025 року у справі № 580/4355/24 встановлено порушення контролюючим органом в особі Центрального міжрегіонального управління Державної служби з питань праці вимог законодавства про застосування адміністративно-господарських санкцій у вигляді штрафу, а саме – Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції». В межах здійснення такого нагляду контролюючі органи в межах їх повноважень приймають рішення про вжиття обмежувальних (коригувальних) заходів та здійснюють контроль за їх виконанням. Органом контролю було висунуто вимогу до суб'єкта господарської діяльності вжити термінових заходів та привести продукцію у відповідність до технологічних вимог. Виконання вимоги здійснюється у встановлений законом строк з обов'язковим повідомленням про виконання чи невиконання вимоги.

Якщо суб'єктом господарювання проігноровано вимогу або надано інформацію разом з іншими документами, яка є недостатньою для підтвердження виконання вимоги, чи існують сумніви щодо її достовірності, проводиться перевірка стану виконання рішення у 10-денний строк. Згідно з вимогою від 26.03.2024 р. про надання документів, суб'єкта господарської діяльності було зобов'язано надати необхідні документи та матеріали для здійснення заходів державного нагляду в термін до 13 год 00 хв 28.03.2024.

Усі документи, окрім одного пункту вимоги, було надано 28.03.2024 р. У зв'язку з неподанням документів у повному обсязі уповноваженою особою складено акт перевірки. Суб'єкт господарювання пояснював відсутність документів за одним із пунктів тією обставиною, що орган нагляду повинен вимагати надання таких документів не у розповсюджувача, яким є суб'єкт господарювання, а безпосередньо у виробника.

Судом встановлено, що «суб'єкт господарської діяльності в ланцюгу постачання відповідної продукції не вважається виробником або особою, яка ввела продукцію в обіг, оскільки надав інформацію перевіряючим щодо походження цієї продукції, тобто виконав вимоги закону, і притягнення його до відповідальності є необґрунтованим» [9]. Отже, судом встановлено порушення контролюючим органом вимог матеріального та процесуального права, що призвело до порушення прав суб'єкта господарської діяльності.

Постановою Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 16 квітня 2025 року встановлено, що фізична особа — підприємець одержала ліцензію на здійснення господарської діяльності з торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення. У січні 2024 року проведено обстеження магазину працівниками Національної поліції України, складено акт перевірки, у якому зафіксовано відсутність одиниць мисливської зброї та надання доступу до кімнати зберігання зброї сторонній особі без укладення трудового договору. Суб'єкта зобов'язано забезпечити належний облік та зберігання зброї й протягом 30 днів надати лист про погодження трудового договору з усіма допущеними працівниками відповідно до пункту 5.1 Інструкції, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 р. № 622. Також в акті перевірки зазначено, що інспектором СКОЗ Бучанського РУП ГУНП в Київській області прийнято рішення опечатати та закрити магазин до усунення недоліків.

Позивач оскаржував дії Національної поліції як такі, що порушують законодавство про дозвільну систему. Однак, як зазначено у рішенні суду: «Повноваження Національної поліції у сфері дозвільної системи регулюються Законом України «Про Національну поліцію», а перевірка магазинів зброї чи інших об'єктів дозвільної системи може стосуватися не лише суб'єктів господарювання, а й фізичних осіб, які не є суб'єктами господарської діяльності. Обстеження об'єктів дозвільної системи службовцями органу Національної поліції має на меті забезпечення громадської безпеки та дотримання правил дозвільної системи, а не контроль за господарською діяльністю як такою. Такі заходи не підпадають під загальні правила Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», що визначають порядок (строк) планування перевірок чи підстави для їх проведення» [10].

Вищенаведені рішення демонструють застосування судами принципу верховенства права для вирішення публічно-правового спору, який захищає як приватний, так і публічний інтерес. Перша справа стосується порушення контролюючим органом приписів законодавства про проведення перевірки, що здійснює негативний вплив на право особи на провадження нею підприємницької діяльності. Відтак порушується її приватний інтерес. З іншого боку, застосування як національного адміністративного законодавства, так і практики Європейського суду з прав людини під час розгляду публічно-правового спору, що виник у сфері дозвільної діяльності, можливе й для захисту публічного інтересу.

Прийняття на початку 1990-х років у Державі Ізраїль Основного закону: людська гідність і свобода (1992 р.) [11] та Основного закону: свобода зайнятості (1994 р.) [12] стало відправною точкою у зміні доктрини адміністративного права. Серед ізраїльських дослідників та суддів цей процес отримав назву «конституційна революція». Відсутність єдиної писаної конституції, з одного боку, призвела до посилення ролі Верховного Суду Ізраїлю як основного суб'єкта, який врівноважує виконавчу та законодавчу гілки влади та забезпечує стале функціонування системи стримувань і противаг. З іншого боку, відсутність понад п'ять десятиліть конституційних законів, які закріплюють основоположні права людини, створювала перешкоди для реалізації прав і свобод людини на території Держави Ізраїль, проте посилювала роль Верховного Суду.

На думку Б. Браха, адміністративне право Ізраїлю зазнало кількох суттєвих змін після прийняття вищезазначених Основних законів. По-перше, Основні закони набули статусу вищих відносно інших законів, які видаються Кнесетом. Їхні норми отримали перевагу над звичайними законами, а суди отримали повноваження визнавати неконституційними чи недійсними будь-які закони або адміністративні акти, що суперечать положенням Основних законів. По-друге, відбувся світоглядний перехід від формули «державна влада та повноваження» до «права та свободи людини»: якщо раніше права людини часто виводилися через тлумачення повноважень влади, то тепер саме належним чином збалансовані права людини визначають межі та обсяг державної влади. По-третє, Основні закони накладають на всі органи публічної влади обов'язок поважати права людини, які охороняються законом. Це означає, що права людини перебувають на «вершині нормативної піраміди», підпорядковуючи собі всі галузі права. По-четверте, будь-яке втручання з боку держави можливе лише тоді, коли воно передбачене законом, має належну мету та є пропорційним. Це обмежує свавілля влади та вимагає від неї обґрунтування кожного акта порушення прав [13, с. 609].

Колишній Голова Верховного Суду Ізраїлю А. Барак неодноразово акцентував увагу на змінах, які відбулися для органів публічної влади щодо обмеження адміністративного розсуду у зв'язку з «конституційною революцією». Державі заборонено порушувати права людини, що повинно розумітися як негативний захист, та накладено на неї обов'язок діяти для забезпечення прав людини – це позитивний захист. Державі не лише заборонено завдавати шкоди гідності людини, а й водночас вона має захищати її. При здійсненні своїх повноважень органи влади тепер зобов'язані надавати більшої ваги захисту прав людини. Навіть якщо закон надає публічній адміністрації широкі повноваження, її рішення можуть бути скасовані судом як нерозумні або непропорційні, якщо вони ігнорують вагу конституційних прав людини [14].

Отже, Основні закони перетворили права людини з теоретичних принципів на дієві юридичні норми, які обмежують законодавчу та виконавчу владу, вимагаючи від держави постійного дотримання балансу на користь людини.

Загальне адміністративне право Ізраїлю за своєю суттю є «правом, створеним судьями» (*judge-made law*) або «загальним правом в ізраїльському стилі», де суди через свої рішення заповнюють прогалини в законодавстві. В цьому аспекті варто навести приклади кількох знакових рішень Верховного Суду Ізраїлю, які закріпили постулати «конституційної революції» та вплинули на формування сучасного адміністративного права Ізраїлю. Справа «Об'єднаний банк Мізрахі проти кооперативного селища Мігдаль» (*United Mizrahi Bank v. Migdal Cooperative Village*) полягала у правовому конфлікті між новими економічними нормами щодо врегулювання боргів сільськогосподарського сектору та конституційними правами кредиторів на власність.

Через глибоку економічну кризу в сільськогосподарському секторі Ізраїлю Кнесет прийняв у 1992 році закон про врегулювання сімейного сільськогосподарського сектору. Його норми запроваджували можливість реструктуризації, розстрочення чи скасування боргів фермерів, які виникли до 1987 року. У 1993 році Кнесет вніс до цього закону зміни, якими розширив дію цих норм

на борги, накопичені до кінця 1991 року. Між прийняттям основного закону та поправки до нього Кнесет прийняв Основний закон: людська гідність і свобода (березень 1992 року), який у ст. 3 закріпив право власності. Це рішення докорінно змінило роль і повноваження Верховного Суду Ізраїлю в декількох ключових аспектах.

За судами закріпилося ключове повноваження здійснювати судовий контроль за законодавством, що його продукує Кнесет. У аналізованому рішенні вперше проголошено повноваження оголошувати закони Кнесету недійсними (анулювати їх), якщо вони суперечать конституційним правам, закріпленим в Основних законах. Це завершило попередній етап розвитку конституційного та адміністративного права, відповідно до якого Кнесет вважався «всемогутнім» законодавцем, чий акти не могли бути скасовані судом.

У рішенні вперше встановлено чітку нормативну ієрархію, де Основні закони стоять на вершині як конституційні норми, звичайні закони – під ними, а підзаконні акти – на найнижчому рівні. Це означає, що звичайний закон більше не може автоматично змінювати або скасовувати положення Основного закону, якщо це не передбачено самим Основним законом. Верховний Суд перебрав на себе роль гаранта конституційних цінностей та прав людини, захищаючи їх від можливого свавілля парламентської більшості. Суд став відповідальним за балансування між волею більшості (вираженою в законах) та захистом прав особистості (закріплених в Основних законах).

Цим самим повноваження Верховного Суду Ізраїлю змістилися від обговорення суто адміністративної юрисдикції та дискреції в напрямку дискурсу прав і свобод людини. Тепер не адміністративна влада визначає межі прав людини, а конституційні права визначають межі повноважень влади [15]. Саме це рішення відкрило нові горизонти для розвитку адміністративного права. Адміністративне право, як і всі інші галузі права, почало підпорядковуватись положенням Основних законів. Це призвело до виникнення концепції «конституційного адміністративного права», де Основні закони є прямим джерелом норм для адміністративної діяльності. Змінилося й тлумачення окремих принципів права. Наприклад, законність у діяльності публічної адміністрації розглядалася не лише у площині наявності чи відсутності повноважень, передбачених у відповідному законі. Такий закон повинен був відповідати вимогам Основних законів, мати належну мету та бути пропорційним.

У справі «Шніцер проти головного військового цензора» (HCJ 680/88) (Schnitzer v. The Chief Military Censor) Верховний Суд Ізраїлю незадовго до прийняття двох Основних законів став на захист позивачів, які оскаржували дії військового цензора.

Позивачами виступили редактор Меїр Шніцер, журналіст Алуф Бен та газета «Ха-Ір», які намагалися опублікувати статтю з критикою діяльності тодішнього очільника «Моссаду», що пов'язувалося з його майбутньою відставкою та призначенням наступника. У статті не згадувалося ім'я керівника, і жодним іншим чином його неможливо було ідентифікувати. Головним військовим цензором було прийнято рішення про заборону публікації окремих частин статті. Нормативною основою рішення стали чинні Постанови про оборону (надзвичайний стан) 1945 року. Рішення обґрунтовувалося тим, що критика чинного голови «Моссаду» зашкодить здатності організації функціонувати та її міжнародним зв'язкам, а розкриття інформації про час заміни керівника могло повернути зайву увагу до його особи та поставити під загрозу його безпеку.

Верховний Суд Ізраїлю задовольнив позов та скасував заборону цензора, встановивши кілька фундаментальних принципів. У основі свого рішення судді згрупували кілька важливих аспектів, які необхідно враховувати при розгляді подібних справ. По-перше, для будь-якого обмеження урядом прав і свобод людини необхідно перевірити рішення шляхом застосування тесту «близької до впевненості» загрози (Near Certainty): уряд не може обмежувати права людини лише тому, що існує «певна ймовірність» або «теоретична загроза» громадському порядку. Тобто застосування цензури можливе лише у тому випадку, якщо існує імовірність, близька до впевненості, щодо завдання серйозної та тяжкої шкоди державній безпеці [16].

По-друге, хоча Постанови про оборону (надзвичайний стан) 1945 року були прийняті ще за часів британського мандату, їх слід інтерпретувати відповідно до цінностей Ізраїлю як демократичної держави, де свобода преси посідає пріоритетне місце. По-третє, суд підкреслив, що в демократичному суспільстві критика посадових осіб є необхідною формою стримувань і противаг. Публічні дебати щодо призначення на важливі посади допомагають уникнути невідповідних призначень. Як наслідок, аргументи Головного військового цензора суд визнав необґрунтованими. Він не надав доказів існування імовірності, близької до впевненості, щодо реальної шкоди безпеці від публікації критики чи інформації про майбутню зміну керівництва [16].

Ізраїльська судова практика забезпечила здійснення переходу від формального перегляду законності дій влади до глибокого конституційного контролю. Рішення суду перетворили Основні закони з декларацій на практичні інструменти, за допомогою яких суди обмежують як адміністративне свавілля, так і законодавчу діяльність Кнесету, якщо вона непропорційно порушує права людини. Це слугує ще одним вагомим аргументом впливу парадигми людиноцентризму.

Висновки. Отже, парадигма людиноцентризму справляє істотний вплив на адміністративне право у державах із воєнними конфліктами, що тривають. Гарантування прав і свобод людини як найвищої цінності є пріоритетним завданням для органів публічної влади, що зумовлює зміни у відповідних інститутах адміністративного права. Незважаючи на відмінні історичні та соціальні передумови формування адміністративного права в Україні та Державі Ізраїль, у кожній із них наявні відповідні конституційно-правові та адміністративно-правові основи для забезпечення прав і свобод людини.

В нашій державі активна фаза модернізації адміністративного законодавства під впливом людиноцентризму розпочалася з прийняттям Конституції України, Концепції адміністративної реформи та поступового оновлення законодавства під впливом євроінтеграційного процесу та триваючої російсько-української війни. Зросла роль Верховного Суду як вищого судового органу, який здійснює розгляд публічно-правових спорів за участі людини та органів публічної влади. Судова практика формується, зокрема, під впливом рішень Європейського суду з прав людини, що є невід'ємною складовою для коректного застосування принципів права під час вирішення складних публічно-правових спорів.

Істотний вплив людиноцентризму в Державі Ізраїль відбувся після прийняття двох Основних законів, які кардинально змінили адміністративне право. Визнання людської гідності та свободи, а також права на свободу зайняття професійною діяльністю сформували сучасне адміністративне право ізраїльської держави. Проте такі зміни відбулися не відразу. Їм передувало чинне законодавство, яке історично з'явилося під впливом мандатного права, судових рішень та активної діяльності суддів Верховного Суду Ізраїлю. Відсутність єдиної писаної Конституції призвела до необхідності закріплення основних прав і свобод людини на рівні окремих Основних законів. Відтоді діяльність публічної адміністрації має здійснюватися не лише з урахуванням положень закону: кожен такий нормативний акт має відповідати Основним законам та не порушувати закріплені в них права і свободи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кун Томас. Структура наукових революцій. К.: Port-Royal, 2001. 288 с.
2. Юровська В.В. Людиноцентристська концепція адміністративно-правової доктрини: філософський аспект нової ідеології адміністративного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 41. Т. 3. С. 96–102. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.41-3.pdf>.
3. Тернуцак М.М. Про предмет адміністративного права в контексті управлінської концепції в адміністративістиці. *Право і суспільство*. 2017. 5 (2). С. 136–139. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/5_2017/part_2/32.pdf.
4. Ковбас І.В., Коваль В.О. Поняття, ознаки та сутність адміністративних послуг в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2023. Випуск 29. С. 236–243. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.27>.
5. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 3.02.2026).
6. Концепція реформування законодавства України про адміністративну відповідальність. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32358.pdf> (дата звернення: 1.02.2026).
7. Проект Кодексу про адміністративні проступки від 03.09.2025 № 4586-IX. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44507> (дата звернення: 1.02.2026).
8. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV: станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

9. Постанова Касаційного адміністративного суду у справі № 580/4355/24 від 3.04.2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126346567> (дата звернення: 01.02.2026).
10. Постанова Касаційного адміністративного суду у справі № 320/8487/24 від 16.04.2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126667471> (дата звернення: 01.02.2026).
11. Basic-Law: Human Dignity And Liberty (Originally adopted in 5752-1992). URL: <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/documents/BasicLawsPDF/BasicLawLiberty.pdf> (date access: 01.02.2026).
12. Basic-Law: Freedom Of Occupation (Originally adopted in 5754-1994). URL: <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/documents/BasicLawsPDF/BasicLawOccupation.pdf> (date access: 01.02.2026).
13. Bracha. B. Constitutional Upgrading Of Human Rights In Israel: The Impact On Administrative Law. *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law*. 2001. Vol. 3:2. P. 581–645. URL: <https://scholarship.law.upenn.edu/jcl/vol3/iss2/2> (date of access: 01.02.2026).
14. Barak A. A Constitutional Revolution: Israel's Basic Laws. Faculty Scholarship Series. 1993. P. 83–84. URL: <https://openyls.law.yale.edu/server/api/core/bitstreams/4d6a2311-ae5a-4596-9eeb-e73247c7fc88/content> (date of access: 01.02.2026).
15. United Mizrahi Bank v. Migdal Cooperative Village. CA 6821/93. Cardozo Israeli Supreme Court Project. URL: <https://versa.cardozo.yu.edu/opinions/united-mizrahi-bank-v-migdal-cooperative-village> (date of access: 01.02.2026).
16. Schnitzer v. The Chief Military Censor HCJ 680/88. Cardozo Israeli Supreme Court Project. URL: <https://versa.cardozo.yu.edu/sites/default/files/upload/opinions/Schnitzer%20v.%20Chief%20Military%20Censor.pdf> (date of access: 01.02.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 4.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Крайній П.І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0